

*Ewa Walińska**

POLSKIE PRAWO BILANSOWE W ŚWIETLE REGULACJI MIĘDZYNARODOWYCH

1. WPROWADZENIE

Rachunkowość jako dziedzina praktyczna opisująca i rejestrująca zdarzenia gospodarcze występujące w jednostkach wymaga regulacji. Źródła tych regulacji w zależności od przyjętego modelu rozwiązań w danym kraju mogą mieć charakter prawny lub środowiskowy, lub też stanowić połączenie obu źródeł. Oprócz regulacji krajowych nie bez znaczenia szczególnie w ostatnich latach są regulacje międzynarodowe rachunkowości, ze względu na proces globalizacji rynku kapitałowego na świecie.

Źródła regulacji rachunkowości według najbardziej istotnych kryteriów można sklasyfikować w następujący sposób¹:

- 1) krajowe/międzynarodowe,
- 2) prawne/środowiskowe,
- 3) pozostające lub nie pod wpływem rozwiązań prawa podatkowego.

Międzynarodowe regulacje rachunkowości mające charakter zarówno regulacji prawnych jak i środowiskowych nie pozostają pod wpływem regulacji podatkowych, stanowiąc w ten sposób autonomiczny względem prawa podatkowego system regulacji rachunkowości. Najbardziej istotnymi elementami regulacji międzynarodowych rachunkowości są dyrektywy Unii Europejskiej, które należy zaliczyć do regulacji prawnych, ponieważ są one promulgowane przez Parlament Europejski oraz Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, wydawane przez organizację środowiskową, jaką jest IASC². O ile dyrektywy mają zastosowanie tylko w krajach Unii Europejskiej (UE) o tyle Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) mogą i powinny

* Dr, adiunkt w Katedrze Rachunkowości UŁ.

¹ Por. E. Walińska, *Wprowadzenie do cyklu artykułów na temat zmian polskiego prawa bilansowego*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2000, nr 4, FRRwP, Warszawa.

² International Accounting Standard Committee (IASC) – Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (MKSRS); od roku 2001 IASB – International Accounting Standards Board.

znajdować zastosowanie we wszystkich krajach świata. Pierwsze z nich stanowią obowiązek dla krajów członkowskich UE, drugie nie mają charakteru obligatoryjnego dla żadnego kraju.

Zmiany polskiego prawa bilansowego, zostały zapoczątkowane co prawda w 1991 r., ale prawdziwym przełomem dla polskiej rachunkowości był rok 1995 – wejście w życie *Ustawy o rachunkowości*. W tym czasie Polska miała do wyboru dwa rozwiązania – pierwsze to dostosowanie prawa bilansowego do dyrektyw Unii Europejskiej, drugie – oparcie ich na rozwiązaniach międzynarodowych standardów. Wybór zależał przede wszystkim od tego, w jakim stanie na dzień zmiany prawa bilansowego była polska rachunkowość. W tym okresie pozostawało właściwie jedno rozwiązanie – dostosowanie regulacji polskiego prawa bilansowego do dyrektyw Unii Europejskiej.

Kierunek obecnych zmian polskiej ustawy jest odmienny – dostosowanie do rozwiązań Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Zmiana prawa bilansowego w Polsce nie oznacza jednak odstępstwa od regulacji dyrektyw UE wykorzystanych w ustawie z 1994 r. Jej nowelizacja w 2002 r. stanowi bardziej uzupełnienie regulacji niż zmianę tych, które są zgodne z dyrektywami UE.

W niniejszym opracowaniu przedstawimy porównanie *Ustawy o rachunkowości z IV dyrektywą UE* odnosząc je do rozwiązań znowelizowanej *Ustawy o rachunkowości*, która niweluje większość różnic³.

Przedmiotem porównania będą zasady nadrzędne rachunkowości, forma i treść sprawozdań finansowych oraz zasady szczegółowe wyceny i ustalania wyniku finansowego.

2. USTAWA O RACHUNKOWOŚCI A DYREKTYWY UNII EUROPEJSKIEJ

Ustawa o rachunkowości z 1994 r. stanowi zbiór przepisów dotyczących prowadzenia ksiąg rachunkowych, inwentaryzacji, zasad wyceny pozycji sprawozdań finansowych, zasad sporządzania jednostkowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych, zasad badania i ogłaszania sprawozdań finansowych, ochrony danych i odpowiedzialności karnej. Tak szeroki zakres regulacji jest spowodowany faktem, że stanowi ona podstawowy akt prawny poświęcony rachunkowości, będąc jednocześnie jedynym reprezentantem prawa bilansowego w Polsce w randze ustawy.

Swoim zakresem *Ustawa o rachunkowości* odbiega od *IV dyrektywy*, gdyż reguluje, co prawda z różną szczegółowością, zagadnienia objęte

³ *Ustawa o rachunkowości z 1994 r.* nadal stanowi podstawowy akt prawny polskiego prawa bilansowego, a nowelizacja zmienia lub uzupełnia przepisy ustawy z 1994 r. W związku z tym użyte w opracowaniu określenia: ustawa, ustawa o rachunkowości oznaczają ustawę *Ustawę o rachunkowości z 1994 r.* W przypadku, gdy mowa o znowelizowanej ustawie używa się określeń: znowelizowana ustawa o rachunkowości, nowelizacja ustawy, znowelizowana ustawa, nowela ustawy.

w zasadzie trzema dyrektywami: *IV dyrektywą* o rocznych zamknięciach, *VII dyrektywą* o skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych, *VIII dyrektywą* – o badaniu sprawozdań finansowych.

Najwięcej miejsca poświęcono w ustawie rocznym zamknięciom – zagadnieniu stanowiącemu przedmiot regulacji *IV dyrektywy*. Problem skonsolidowanych sprawozdań finansowych i badania ksiąg jest w ustawie potraktowany ogólnie. Szczegółowe rozwiązania w tych obszarach zawarte są odpowiednio w Rozporządzeniu Ministra Finansów w sprawie konsolidacji oraz w odrębnej *Ustawie o biegłych rewidentach*.

Czwarta dyrektywa zawiera m. in. metody wyceny i pomiaru wyniku finansowego, wprowadza strukturę bilansu, rachunku zysków i strat oraz zasadę *true and fair view*, czyli rzetelnego i wiernego obrazu⁴.

2.1. Zasada *true and fair view*

IV dyrektywa obliuguje spółki do sporządzania takich rocznych sprawozdań finansowych, które prezentują prawdziwy i rzetelny obraz stanu aktywów i pasywów, sytuacji finansowej oraz zysków i strat spółki. Ustawa nie odnosi zasady *true and fair view* bezpośrednio do sprawozdań finansowych. Mówi o prawidłowym sposobie stosowania zasad rachunkowości, zapewniającym rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki.

Różnica co do punktu odniesienia zasady *true and fair view* wynika z jednej strony z odmiennego zakresu regulacji ustawy i dyrektywy, z drugiej zaś ze specyfiki polskiej ustawy koncentrującej się w pierwszej kolejności na zasadach rachunkowości i prowadzeniu ksiąg rachunkowych, a dopiero później na sprawozdaniach finansowych. Dyrektywa koncentruje się na sprawozdaniach finansowych, a następnie prezentuje zasady stosowane przy ich sporządzaniu. Ważniejszą różnicą w aspekcie zasady *true and fair view* jest możliwość odstępstwa od przepisów zawartych w *IV dyrektywie*, o ile nie pozwoliłyby one na osiągnięcie prawdziwego i rzetelnego obrazu spółki.

Kluczową część *IV dyrektywy* stanowi artykuł 2 (5), który nakazuje odejście od szczegółowych postanowień dyrektywy „w szczególnych przypadkach”, a mianowicie wtedy, gdy jest to konieczne dla prezentacji *true and fair view*. Każde takie odejście musi być jednak ujawnione, wyjaśnione oraz musi być obliczony jego skutek, w komentarzu do sprawozdań finansowych. Dyrektywa stanowi, że „Państwa członkowskie mają prawo określić wyjątkowe

⁴ Zob. szerzej *IV dyrektywa* EWG z 25 lipca 1978 r. o rocznych zamknięciach rachunkowych spółek o różnych formach prawnych.

przypadki i ustanowić niezbędne zasady specjalne”⁵. Ustawa nie zezwała wprost na podobne rozwiązanie. Stwierdza jedynie, że jednostka może przyjąć pewne uproszczenia (a nie odstępstwa) przy stosowaniu zasad rachunkowości, jeżeli nie wpłyną one istotnie na realizację zasady prawdziwego i rzetelnego obrazu spółki. Widzimy więc, że zasada *true and fair view* w rozumieniu dyrektywy może być o wiele elastyczniej wykorzystywana w praktyce sporządzania sprawozdań finansowych niż w rozumieniu ustawy.

W art. 4, pkt 1 ustawa zobowiązała jednostki do „Stosowania zasad rachunkowości w sposób ciągły”, zapewniający „rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej, wyniku finansowego oraz rentowności jednostki”. Zasada ta nie jest w ustawie definiowana, aczkolwiek można domniemywać, że jej realizacja ma miejsce wtedy, gdy jednostka w sposób prawidłowy stosuje zasady rachunkowości: ogólne (nadrzędne – tj. współmierność, ostrożność, wycenę w koszcie historycznym itp.) – określone w art. 5–10 ustawy oraz szczegółowe – określone głównie w rozdz. 4 ustawy⁶.

Znowelizowana *Ustawa o rachunkowości* nie zmienia celu sprawozdań finansowych, porządkuje jedynie zapisy art. 4, ust. 1 stwierdzając, iż należy zapewnić rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji finansowej i wyniku finansowego jednostki stosując dodatkowo zasadę treści ekonomicznej (art. 4, ust. 2)⁷. W ten sposób nowela *Ustawy o rachunkowości* co prawda nie daje wprost możliwości odstępstwa od zapisów ustawowych, ale dzięki wprowadzeniu zasady przewagi treści nad formą staje się ono bardziej możliwe niż w okresie obowiązywania ustawy z 1994 r.

2.2. Zasady nadrzędne rachunkowości

Zasady nadrzędne rachunkowości określone w ustawie obejmują zasady kontynuacji działalności, memoriałową, ostrożności, współmierności i ciągłości.

Zasada kontynuacji działalności została zdefiniowana w ustawie identycznie jak w *IV dyrektywie*.

⁵ W 1997 r. Komisja Europejska dokonała wyjaśniającej interpretacji ostatniego zdania, art. 2 (5), *IV dyrektywy*: „ze względu na harmonizację, Państwa członkowskie nie mogą wykorzystywać ostatniego zdania Art. 2(5) w celu wprowadzania do rachunkowości zasad o naturze ogólnej, sprzecznej z założeniami tej dyrektywy, ani też w celu tworzenia dodatkowych opcji umożliwiających praktykę rachunkowości niezgodną z dyrektywą”. Zob. szerzej, E. Walińska, *Rzetelność sprawozdań finansowych – rozbieżność interpretacji w krajach Unii Europejskiej*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 1998, numer inauguracyjny, FRRwP, Warszawa.

⁶ Zob. szerzej, *Ustawa o rachunkowości*, z dnia 29 września 1994 r., Dz. U. nr 121, poz. 591 z późn. zm.

⁷ Zob. szerzej, *Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości po ostatniej nowelizacji z dnia 9 listopada 2000 r.*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2001, Zeszyt Specjalny 1.

Nowelizacja ustawy wyraźnie jednak przywiązuje do niej dużo więcej uwagi niż *IV dyrektywa* i ustawa z 1994 r., zarówno w odniesieniu do ujęcia w księgach zdarzeń zagrażających kontynuacji, jak i prezentacji w sprawozdaniu finansowym.

Zasada ciągłości odmiennie niż w dyrektywie została w *Ustawie o rachunkowości* odniesiona nie tylko do metod wyceny, ale do innych elementów systemu rachunkowości – grupowania operacji gospodarczych na kontach, ustalania wyniku finansowego, sporządzania sprawozdań finansowych.

Znowelizowana *Ustawa o rachunkowości* wprowadza pojęcie polityki rachunkowości i zasadę ciągłości odnosi do przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości. Wprowadzone rozwiązania szczegółowe w zakresie zasady ciągłości nie są sprzeczne z *IV dyrektywą*, stanowią jedynie uzupełnienie obecnych regulacji.

Zasada ostrożnej wyceny w *Ustawie* została opisana dokładniej niż w dyrektywie. Wymieniono w niej w szczególności, jakie elementy powinny być ujęte w wyniku finansowym, aby był on ustalony zgodnie z zasadą ostrożności.

Znowelizowana *Ustawa o rachunkowości* nie zmienia regulacji odnośnie do ostrożności, jako ogólnej zasady wyceny, aczkolwiek w art. 7, ust. 1 odstępuje od podania przyczyny utraty wartości użytkowej aktywów, jaką jest zmiana cen na rzecz generalnie określonego zmniejszenia wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów. Wprowadzone jednak zmiany w zasadach szczegółowej wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego wyraźnie wskazują na „złagodzenie” zasady ostrożności w stosunku do ustawy z 1994 r.

Zasada memoriałowa w *Ustawie o rachunkowości* została połączona z zasadą współmierności przychodów i kosztów. W dyrektywie jest mowa o przychodach i kosztach dotyczących danego roku obrotowego, a nie kosztach związanych z tymi przychodami. Bardziej zatem akcentowana jest zasada memoriałowa niż współmierności.

Nowelizacja ustawy nie wnosi zmian w zakresie samego brzmienia zasady memoriałowej i współmierności. Niewątpliwie jednak wskutek wprowadzenia definicji podstawowych kategorii finansowych zmienia się istotnie ich treść ekonomiczna, zgodnie z MSR, co również niweluje różnice między ustawą z 1994 r. i *IV dyrektywą*.

Zarówno w ustawie jak i w dyrektywie do wyceny pozycji (składników aktywów i pasywów) stosuje się metodę ceny nabycia lub kosztu wytworzenia, czyli generalnie metodę kosztu historycznego, z zachowaniem zasady ostrożności.

Dyrektywa zezwala na odstępstwa od zasady wyceny w koszcie na rzecz wyceny według wartości odtworzeniowej lub innej metody uwzględniającej wpływ inflacji pod warunkiem, że informacje na ten temat będą ujawniane w informacji dodatkowej. Dopuszcza również aktualizację wyceny rzeczowego i finansowego majątku trwałego. Ustawa nie zezwala

jednostkom kontynuującym działalność na odstępstwa od zasady kosztu historycznego na rzecz innych metod wyceny (np. odtworzeniowych)⁸. Wyjątek stanowi aktualizacja wyceny trwałego majątku rzeczowego w myśl odrębnych przepisów.

Nowelizacja ustawy wprowadza istotne zmiany w stosunku do odstępstw od kosztu historycznego. Dotyczą one m. in. wyceny inwestycji, zarówno długo- jak i krótkoterminowych, dla których jednostka może stosować wycenę w wartościach rynkowych, bez względu na ich relację w stosunku do historycznej ceny nabycia⁹.

Ustawa z 1994 r. nie zawiera ogólnego zapisu dotyczącego korekt wartości, ale w szczegółowych zasadach wyceny składników aktywów i pasywów podkreśla obowiązek porównania wartości historycznej z wartością rynkową lub ceną sprzedaży netto na dzień bilansowy. W każdym przypadku, gdy wartość historyczna jest wyższa od ceny sprzedaży netto (ceny rynkowej) nakazuje dokonanie odpisów aktualizujących tę wartość, nie wymagając jednak ujawnienia tak szczegółowych informacji dotyczących korekt wartości, jak ma to miejsce w dyrektywie.

Znowelizowana ustawa wprowadza ogólne pojęcie trwałej utraty wartości aktywów. Zasady ich dokonywania są regulowane dla poszczególnych składników oddzielnie, natomiast w art. 35c nowelizacji stwierdza się, że w przypadku ustania przyczyny utraty wartości należy dokonać przywrócenia wartości. Jest to w stosunku do *IV dyrektywy* rozwiązanie nowe, gdyż niezgodne z zasadą ostrożnej wyceny. *IV dyrektywa* nakazuje jedynie zaprzestanie wyceny po niższej cenie z ceny rynkowej i nabycia, jeśli ustały przyczyny będące podstawą dokonania korekt wartości. Dodatkowo nowelizacja ustawy wprowadziła obowiązek ujawniania informacji o aktualizacji wyceny majątku finansowego i niefinansowego w rachunku zysków i strat, nie rozszerzyła jednak obowiązku ujawniania szczegółowych informacji na ten temat w Dodatkowych informacjach i objaśnieniach.

Reasumując, w odniesieniu do nadrzędnych zasad rachunkowości, samego ich brzmienia znowelizowana ustawa nie wprowadziła istotnych zmian. Nastąpiła jednak wyraźna różnica w wagach przypisywanych różnym zasadom. Ostrożność, która dominowała w ostatnich latach w polskiej rachunkowości przestała być zasadą priorytetową. Wskazują na to szczegółowe zasady wyceny wykorzystujące wartość rynkową (godziwą) niezależnie od jej relacji do ceny historycznej. Rezerwy przestały być nieodłączną cechą ostrożności, a ich nadużywanie zostało wyraźnie ograniczone. Również współmierność zdominowana została przez zasady wyceny i definicji aktywów. Możliwość

⁸ Odstępstwo od zasady wyceny w koszcie historycznym jest możliwe w ściśle określonych okolicznościach, związanych z utratą kontynuacji działalności.

⁹ Zob. szerzej, E. Walińska, *Ustawa o rachunkowości 1994 a IV dyrektywa Unii Europejskiej*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2000, nr 5, FRRWP, Warszawa.

kreowania wyniku uzasadnionego współmiernością w świetle nowych regulacji została istotnie ograniczona.

Inną zasadą nadrzędną, która uzyskała nową treść w polskich regulacjach jest zasada memorialowa. W szczególności jest to widoczne przy zasadach ustalania przychodów, które w połączeniu z definicjami podstawowych kategorii zmieniają polskie podejście do memoriału. Nowelizacja ustawy odstępuje od możliwych obecnie kompensat, które zniekształcają obraz sytuacji finansowej i rentowność jednostki, ale jednocześnie tam, gdzie jej dokonanie pozwala lepiej odwzorować treść ekonomiczną wprowadza obowiązki kompensaty. Należy podkreślić, że zmiany dokonane w *Ustawie o rachunkowości* w rezultacie podnoszą znaczenie zasady porównywalności, co było możliwe m. in. dzięki wprowadzeniu nowego rozwiązania w przypadku zmiany polityki rachunkowości, błędów fundamentalnych i zdarzeń po dacie bilansu.

2.3. Forma i treść sprawozdań finansowych

Generalnie definicja sprawozdania finansowego przyjęta w ustawie jest zgodna z definicją dyrektywy. W obu przypadkach sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz informacji dodatkowej. Ustawa ponadto określa jednostki, których sprawozdanie finansowe obejmuje sprawozdanie z przepływów środków pieniężnych, co jest odmiennym rozwiązaniem niż rozwiązanie w dyrektywie. Ustawa podobnie jak dyrektywa nakazuje dodatkowo sporządzenie sprawozdania z działalności jednostki, ale tylko w odniesieniu do rocznego sprawozdania finansowego.

Znowelizowana ustawa wprowadza zmiany w zakresie definicji i struktury sprawozdania finansowego, rozszerzając je o dodatkowe sprawozdanie – zestawienie ze zmian w kapitale własnym oraz wyodrębniając dwie części informacji dodatkowej: wstęp do sprawozdań finansowych i dodatkowe informacje i objaśnienia. Można zatem powiedzieć, że w tym względzie nowelizacja ustawy wprowadza w stosunku do *IV dyrektywy* o wiele bardziej szczegółowe regulacje, wzorowane na międzynarodowych standardach rachunkowości.

BILANS

Przepisy ogólne dotyczące bilansu i rachunku zysków i strat nie różnią się istotnie. Zarówno w dyrektywie jak i w ustawie określono porządek pozycji w sprawozdaniach (w dyrektywie określają to poszczególne artykuły, w ustawie – odpowiednie załączniki).

Szczegółowość sprawozdań finansowych w dyrektywie jest regulowana bardziej elastycznie niż w ustawie – jednostka może dokonywać, w ramach określonego porządku, podziału i połączenia poszczególnych pozycji, może prezentować szczegółowe informacje w informacji dodatkowej zamiast w bilansie czy rachunku zysków i strat pod warunkiem, że nie wpłynie to istotnie na prawdziwy i rzetelny obraz spółki.

W ustawie taka dowolność nie jest dopuszczalna, co oznacza, że polskie ustawodawstwo bilansowe preferuje bardziej niż dyrektywa Unii Europejskiej zestandaryzowaną formę bilansu i rachunku zysków i strat.

W obu aktach prawnych podkreśla się zasadę odrębnego przedstawienia pozycji oraz porównywalności danych, przy czym wymogi *IV dyrektywy* są bardziej rygorystyczne, gdyż nakazują w przypadku braku porównywalności bardziej szczegółowe ujawnienie i wyjaśnienie na ten temat w informacji dodatkowej niż ma to miejsce w ustawie.

Wśród innych wymagań ogólnych w stosunku do pozycji bilansu różniącymi się przepisami są regulacje odnośnie do akcji i udziałów w jednostkach powiązanych kapitałowo – według *IV dyrektywy* są one wykazywane jedynie w odrębnych pozycjach. Takiego wymogu ustawa nie zawiera. Dyrektywa jest zdecydowanie bardziej wymagająca, jeśli chodzi o dane dotyczące zobowiązań z tytułu gwarancji i poręczeń, w stosunku do których obliguje spółki do ujawnienia na końcu bilansu lub w informacji dodatkowej rodzajów gwarancji i poręczeń, w szczególności każdego udzielanego poręczenia o charakterze majątkowym. Dodatkowo wymaga odrębnego wykazania tego typu zobowiązań wobec jednostek powiązanych kapitałowo. *Ustawa o rachunkowości* jedynie zobowiązuje do ujawnienia informacji na ten temat w informacji dodatkowej, nie precyzując szczegółowości ujawnień w stosunku do tego typu zobowiązań warunkowych. Układ pozycji głównych bilansu w ustawie jest zgodny z układem w dyrektywie.

Różnice występują w odniesieniu do poszczególnych grup aktywów i pasywów. W ustawie aktywa podzielone są na trzy zasadnicze grupy – majątek trwały, majątek obrotowy i rozliczenia międzyokresowe – co jest zgodne z rozwiązaniami *IV dyrektywy* i stanowi przyjęcie dopuszczalnego rozwiązania. Różnice występują w ramach poszczególnych grup. W majątku trwałym rzeczowym w ustawie mamy do czynienia z bardziej rozbudowaną klasyfikacją (zgodnie z klasyfikacją GUS) oraz wyodrębnieniem inwestycji rozpoczętych jako odrębnego elementu tego majątku. W grupie „Finansowy majątek trwały” dyrektywa nakazuje odrębne ujęcie elementów tego majątku w stosunku do jednostek powiązanych kapitałowo (dotyczy to zarówno udziałów i akcji, pożyczek, jak i innych składników), podczas gdy ustawa takiego wymogu nie precyzuje. Układ pozycji pasywów w bilansie polskim jest bardzo zbliżony do układu z *IV dyrektywy*. Różnice w odniesieniu do głównych grup pasywów dotyczą ujmowania zobowiązań. W *IV dyrektywie*

zobowiązania ujęte są w jednej pozycji z uwagą, że kwoty przypadające do zapłaty w ciągu jednego roku muszą być odrębnie wykazane od kwot do spłaty powyżej jednego roku. Oznacza to, że w ramach każdej szczegółowej pozycji zobowiązań należy dokonać podziału na składniki krótko- i długoterminowe. W ustawie podział na długo i krótkoterminowe zobowiązania jest nadrzędnym podziałem i stąd też wyodrębnione są dwie grupy bilansowe – „Zobowiązania długoterminowe” i „Zobowiązania krótkoterminowe”.

Więcej różnic występuje w ramach poszczególnych grup pasywów. Według dyrektywy należy wyodrębnić zobowiązania wobec jednostek powiązanych kapitałowo odrębnie wobec jednostek zależnych oraz jednostek, z którymi spółka jest stowarzyszona. W ustawie powyższego obowiązku nie ma. Inne jest również podejście do podziału zobowiązań ze względu na ich charakter – w ustawie wyodrębnia się zobowiązania z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń społecznych z tytułu wynagrodzeń, wewnątrzskładowe, które to zobowiązania w dyrektywie ujmuje się w jednej pozycji (pozostałe zobowiązania). Dyrektywa natomiast przywiązuje większą uwagę do zobowiązań z tytułu papierów wartościowych, nakazując odrębne wykazanie dłużnych papierów wartościowych z podziałem na zamienne i pozostałe papiery wartościowe. Taka prezentacja według ustawy nie jest wymagana.

Ze względu na specyfikę polskiej gospodarki odrębną pozycję zobowiązań stanowią „Fundusze specjalne” – specyficzne zobowiązania wynikające z rozwiązań legislacyjnych w zakresie polityki socjalnej.

W przypadku grupy bilansowej – „rezerwy” – rozwiązanie ustawy jest zgodne z dyrektywą. Nie wyodrębnione zostały jedynie rezerwy z tytułu emerytur i podobnych zobowiązań, co należy tłumaczyć momentem wejścia w życie ustawy, kiedy to jeszcze reforma emerytalna była daleka od wdrożenia.

W stosunku do wyniku finansowego za rok obrotowy ustawa wybrała opcję *IV dyrektywy* polegającą na zaliczeniu go do grupy „Kapitału własnego”. Natomiast w odniesieniu do „Rozliczeń międzyokresowych biernych” i „Przychodów przyszłych okresów” w ustawie przyjęto dozwolone w dyrektywie rozwiązanie polegające na ujęciu tych pozycji nie jako składnik zobowiązań, ale jako odrębna grupa pasywów.

Nieco inne rozwiązania w obu aktach funkcjonują dla kapitału własnego, co wynika z rozwiązań polskiego prawa handlowego (*Kodeksu Handlowego*), który nie został zmieniony w dniu wejścia w życie ustawy. W związku z powyższym w polskiej ustawie wyraźnie struktura kapitału jest podporządkowana rozwiązaniom kodeksu, zgodnie z którym wyodrębnia się kapitał podstawowy, kapitał zapasowy i kapitał rezerwowy.

W ustawie kapitał zapasowy jest sumą kapitałów wynikających z różnych tytułów, natomiast kapitały rezerwowe podzielono na dwie zasadnicze grupy: kapitał rezerwowy z tytułu aktualizacji wyceny i pozostałe kapitały. W dyrektywie pozycje kapitału własnego są takie same jak w ustawie (za

wyjątkiem kapitału rezerwowego na akcje i udziały własne, której to pozycji w ustawie nie wyodrębnia się), odmienny jest jedynie sposób ich grupowania.

Nowelizacja ustawy przyniosła najwięcej zmian w zakresie struktury bilansu. Można powiedzieć, że praktycznie niweluje ona omawiane różnice między ujęciem w bilansie pozycji aktywów i pasywów. Przyjęte przez nowelizację rozwiązania są nadal zgodne z dyrektywą, stanowią jedynie inne dopuszczalne rozwiązanie. Nowelizacja wyraźnie dzieli aktywa na krótko- i długoterminowe, nakazuje odrębne ujawnianie w bilansie w pozycji rozrachunków i inwestycji w jednostkach powiązanych. W pasywach nowelizacja ustawy przyjmuje inną opcję dyrektywy niż ustawa z 1994 r. Nakazuje prezentację dwóch grup kapitału własnego oraz zobowiązań, w ramach których wymaga wyodrębnienia długo- i krótkoterminowych zobowiązań. Znowelizowana ustawa odmiennie niż dyrektywa zalicza rezerwy do zobowiązań, natomiast zgodnie z dyrektywą wyodrębnia rezerwy z tytułu świadczeń emerytalnych. Wprowadza również odrębne pozycje zobowiązań wobec jednostek powiązanych zgodnie z wymogami *IV dyrektywy* i Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

RACHUNEK ZYSKÓW I STRAT

W stosunku do rachunku zysków i strat zarówno w dyrektywie jak i w ustawie dopuszczalne są cztery formy prezentacji – dwie obejmujące układ porównawczy, dwie obejmujące układ kalkulacyjny.

Podstawową różnicą jest podział na rodzaje działalności i ujęcie obciążeń z tytułu podatku dochodowego. W ustawie wyraźnie podzielono działalność jednostki na: podstawową działalność operacyjną, pozostałą działalność operacyjną, działalność finansową, nadzwyczajną oraz wyodrębnioną jedną sekcję sprawozdania – obciążenia z tytułu podatku dochodowego.

W dyrektywie występuje brak wyraźnego wyodrębnienia pozostałej działalności operacyjnej. Przychody i koszty działalności finansowej ujmuje się z wyraźnym podziałem na źródło przychodów i tytuł kosztów. Ponadto obciążenie podatkiem dochodowym dotyczy odrębnie pozycji działalności normalnej (gospodarczej) i pozycji nadzwyczajnych.

Inne jest również podejście do przychodów – zarówno operacyjnych, jak i finansowych.

Wariant porównawczy rachunku zysków i strat

W dyrektywie wyodrębnia się obroty ze sprzedaży netto (zewnętrznej sprzedaży), przychody wewnętrzne (wartość świadczeń wykonanych na własne potrzeby) oraz pozostałe przychody operacyjne (zewnętrzne) bez agregacji tych przychodów. Odrębnie ujmowana jest zmiana stanu zapasów

produktów gotowych i półfabrykatów i produktu w toku, która zwiększa bądź zmniejsza przychody. W ustawie wprowadzono pozycję zbiorczą: przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi, która obejmuje sprzedaż zewnętrzną i wewnętrzną podstawową operacyjną oraz zmianę stanu produktów. Pozostałe przychody operacyjne ujmowane są odrębnie po ustaleniu wyniku ze sprzedaży (działalności podstawowej operacyjnej).

W odniesieniu do zmiany stanu produktów Ustawa jest nieprecyzyjna – nie określa, co rozumie się przez pojęcie produkty. W przypadku przychodów wewnętrznych używa nieprecyzyjnego, mylącego wręcz, określenia koszt wytworzenia świadczeń na własne potrzeby jednostki.

Różnice między dyrektywą i ustawą występują również w grupie kosztów operacyjnych. Dyrektywa nie dokonuje podziału na koszty działalności operacyjnej i pozostałej operacyjnej, jak ma to miejsce w ustawie. Ponadto inaczej grupuje koszty rodzajowe – wyodrębnia koszty surowców i materiałów, pozostałe koszty rodzajowe (zewnętrzne) oraz koszty osobowe, w tym wynagrodzeń i ubezpieczenia, z wykazaniem odrębnym kosztów dotyczących emerytur. W ustawie kryterium wyodrębnienia kosztów rodzajowych jest podporządkowane potrzebom statystyki państwowej i bardziej szczegółowe.

Kategoria kosztów pozostałych operacyjnych jest również odmiennie potraktowana. W dyrektywie ujmuje się koszty z tytułu korekty wartości, z dalszym podziałem na korekty dotyczące majątku trwałego i korekty dotyczące majątku obrotowego odrębnie od pozostałych kosztów operacyjnych. W ustawie korekty wartości nie są wyodrębnione i stanowią element zbiorczej pozycji pozostałe koszty operacyjne.

Ustawa inaczej niż dyrektywa nakazuje grupowanie przychodów i kosztów finansowych.

Przychody finansowe należy ujawnić z wyodrębnieniem dywidend z tytułu udziałów – w tym od jednostek stowarzyszonych i zależnych, odsetek uzyskanych i pozostałych przychodów.

Wśród kosztów finansowych odrębnie należy wykazać odpisy aktualizujące wartość majątku trwałego finansowego i papierów wartościowych krótkoterminowych, odsetki (w tym dla jednostek zależnych i stowarzyszonych), pozostałe koszty finansowe.

W *IV dyrektywie* przychody finansowe ujęte są w trzech odrębnych grupach (bez agregacji): przychody z tytułu udziałów partycypacyjnych (co odpowiada pozycji ustawy – dywidendy z tytułu udziałów), przychody z tytułu innych inwestycji i pożyczek w majątek trwały ze wskazaniem tych, które dotyczą jednostek powiązanych kapitałowo (takiego rozwiązania ustawa nie zawiera – tytuł ten mieści się w pozostałych przychodach finansowych). Przychody z tytułu pozostałych odsetek i podobne przychody również ze wskazaniem tych, które dotyczą jednostek powiązanych kapitałowo

(takie rozwiązanie nie jest zgodne z ustawą, w której wyodrębniono odsetki i pozostałe przychody finansowe, ale bez wskazania na pozycje dotyczące jednostek powiązanych kapitałowo).

Koszty finansowe w dyrektywie ujęto w dwóch grupach:

- korekty wartości dotyczące majątku finansowego (co jest odpowiednikiem pozycji ustawy odpisy aktualizujące wartość majątku trwałego finansowego oraz krótkoterminowe papiery wartościowe),

- odsetki do zapłacenia i podobne koszty (z odrębnym wskazaniem tych, które dotyczą jednostek powiązanych kapitałowo); w ustawie podzielono powyższe koszty na dwie odrębne pozycje (z tym, że nie jest wymagane wskazanie pozycji, które dotyczą jednostek powiązanych kapitałowo).

W kwestii opodatkowania podatkiem dochodowym ustawa wybrała jedną z możliwych opcji Dyrektywy, zgodnie z którą nie jest wymagana informacja na temat wyniku po opodatkowaniu działalności gospodarczej przed pozycjami nadzwyczajnymi. Obciążenie z tytułu podatku dochodowego dotyczy całej działalności i w jednej kwocie zmniejsza zysk brutto za rok obrotowy.

Nowelizacja ustawy, odmiennie niż obecna ustawa z 1994 r. i *IV dyrektywa*, odstępuje od czterech wariantów rachunku zysków i strat, pozostawiając wariant kalkulacyjny i porównawczy w wersji wynikowej. Utrzymuje strukturę rachunku zysków i strat ustawy z 1994 r., wprowadzając zmiany odnośnie do szczegółowości pewnych grup przychodów i kosztów. Dotyczy to głównie kwestii odrębnego ujawniania przychodów operacyjnych podstawowych i finansowych z transakcji z jednostkami powiązanymi. Dla jednostek powiązanych należy ujawnić odrębnie odsetki, dywidendy i udziały w zyskach. Osobną pozycją w przychodach finansowych jest również przychód z tytułu aktualizacji inwestycji. Koszty finansowe obejmują pozycje strat ze zbycia inwestycji, aktualizację wartości inwestycji oraz odrębną pozycję odsetek od jednostek powiązanych.

Nowelizacja ustawy utrzymuje większą szczegółowość pozycji przychodów i kosztów pozostałych operacyjnych niż *IV dyrektywa*, wprowadzając zmianę dotyczącą skutków sprzedaży aktywów niefinansowych – przychodem jest zysk ze zbycia, kosztem strata ze zbycia tego majątku.

Wariant kalkulacyjny rachunku zysków i strat

Rachunek zysków i strat w układzie kalkulacyjnym w części dotyczącej działalności operacyjnej wymagany przez ustawę różni się od rachunku zysków i strat wymaganego poprzez *IV dyrektywę* – ze względu na różne podejście do istoty działalności operacyjnej. Brak w dyrektywie podziału działalności operacyjnej na podstawową i pozostałą (tak jak to ma miejsce w ustawie) prowadzi do różnic w ustalaniu poszczególnych pozycji kosztów i przychodów.

W stosunku do przychodów podobnie jak w układzie porównawczym ustawa wymaga jedynie bardziej szczegółowych danych niż dyrektywa. Pierwszy poziom wyniku w dyrektywie i ustawie, pomimo identycznej nazwy – zysk/strata brutto na sprzedaży – jest odmiennie liczony, ze względu na pozycję – koszt sprzedanych towarów i produktów. Pozycja ta według dyrektywy obejmuje dodatkowo korekty wartości, które zgodnie z ustawą zaliczone są do pozostałych kosztów operacyjnych – w szczególności dotyczy to rzeczowego majątku obrotowego, ale również rzeczowego majątku trwałego w odniesieniu do nieplanowej amortyzacji. Ta sama uwaga dotyczy kosztów sprzedaży i kosztów ogólnego zarządu. Pozostałe elementy rachunku zysków i strat, i różnice między ustawą i dyrektywą są analogiczne jak w układzie porównawczym.

Znowelizowana ustawa w części przychodów i kosztów podstawowych operacyjnych w wariantcie kalkulacyjnym nie wprowadza zmian w stosunku do ustawy z 1994 r. W przypadku korekt wartości rzeczowego majątku obrotowego znowelizowana ustawa wprowadziła możliwość ich prezentacji w koszcie wytworzenia lub w kosztach pozostałych operacyjnych.

2.4. Zasady szczegółowe wyceny i ustalania wyniku finansowego – wybrane zagadnienia

KLASYFIKACJA MAJĄTKU – MAJĄTEK TRWAŁY A MAJĄTEK OBROTOWY

IV dyrektywa w art. 15 nakazuje dokonanie podziału majątku na trwały i obrotowy, a kryterium tego podziału jest przeznaczenie składników majątku. Majątek trwały obejmuje składniki przeznaczone do stałego użytkowania w celu prowadzenia działalności przez jednostkę.

W *Ustawie o rachunkowości* nie ma podobnych regulacji, aczkolwiek forma i treść bilansu oraz przepisy szczegółowe wyceny majątku świadczą o przyjętym kryterium jego podziału – identycznym jak w *IV dyrektywie* – na majątek trwały i obrotowy.

Stale użytkowanie – pojęcie stosowane w dyrektywie – w polskiej ustawie jest sprecyzowane jako używanie powyżej jednego roku.

Dyrektywa odrębnie reguluje kwestie prezentacji zmiany stanu majątku trwałego – może być ona ujęta w bilansie lub w informacji dodatkowej.

Zgodnie z ustawą zmiany stanu różnych pozycji majątku trwałego muszą być podane w informacji dodatkowej, według układu takiego jak w *IV dyrektywie*. Według *IV dyrektywy* odrębnie należy wskazać też zmiany stanu wynikające z korekt wartości, którego to wymagania ustawa nie zawiera.

Nowelizacja ustawy przynosi zmiany w klasyfikacji majątku w stosunku do ustawy z 1994 r., wprowadzając w części definicyjnej ich podział na długo- i krótkoterminowe, dzięki czemu eliminuje dotychczasowe różnice w stosunku do *IV dyrektywy*. Nie zmienia natomiast zasad prezentacji odnośnie do zmian stanu majątku trwałego i korekty jego wartości (odpisów aktualizujących wartość majątku trwałego).

ZASADY WYCENY SKŁADNIKÓW MAJĄTKU TRWAŁEGO

W ustawie za podstawę wyceny majątku trwałego przyjmuje się cenę nabycia lub koszt wytworzenia. Co prawda ta ogólna zasada wyceny majątku trwałego nie została zapisana wprost, ale wynika ona z zasad wyceny poszczególnych składników. Tak jak w *dyrektywie*, w ustawie (w przypadku, gdy nie jest możliwe ustalenie ceny nabycia czy kosztu wytworzenia) majątek wycenia się w cenie sprzedaży (czyli wartości likwidacyjnej). Ponadto ustawa – w przeciwieństwie do *dyrektywy* – nie obliguje do ujawnienia tego faktu w informacji dodatkowej.

Cena nabycia

Cena nabycia jest definiowana w ustawie w sposób bardziej szczegółowy w porównaniu z *dyrektywą*. Dotyczy to w szczególności definicji kosztów dodatkowych związanych z nabyciem.

Koszt wytworzenia

Definicja kosztu wytworzenia w ustawie jest zgodna z definicją *dyrektywy*, tyle, tylko że bardziej szczegółowa. Ustawa mówi o tym, co zalicza się do kosztu wytworzenia oraz wymienia elementy, które nie mogą być ujmowane w koszcie wytworzenia.

Dyrektywa określa zaś koszt wytworzenia jako koszty bezpośrednio dające się przypisać do danego produktu oraz uzasadnioną część kosztów pośrednio związanych z danym produktem jedynie w takim zakresie, w jakim dotyczą one okresu wytworzenia.

Nowelizacja ustawy w zakresie ogólnej zasady wyceny majątku trwałego rzeczowego nie przynosi zmian, pozostawiając możliwość jego wyceny na poziomie wartości historycznej (czyli ceny nabycia lub kosztu wytworzenia). Kwestia aktualizacji wartości majątku trwałego rzeczowego jest pozostawiona odrębnym regulacjom, co oznacza, że jednostka nie może dokonywać samodzielnie przeszacowania środków trwałych.

W *IV dyrektywie* zasada wyceny w koszcie wytworzenia lub cenie nabycia odnosi się generalnie do majątku trwałego, a więc również do finansowego majątku trwałego. W tym względzie nowela ustawy odstępuje od zasady wyceny w koszcie historycznym, dając możliwość wyceny inwestycji długoterminowych w wartości przeszacowanej, nakazując rozliczenie nadwyżki wartości przeszacowanej nad ową historyczną na kapitale rezerwowym z aktualizacji wyceny. Jest to rozwiązanie niezgodne z *IV dyrektywą*, wzorowane na rozwiązaniach MSR.

Dodatkowo nowela ustawy rozwija pojęcie kosztu wytworzenia, wprowadzając nowe rozwiązania w stosunku do kosztów nieuzasadnionych wzorowane na MSR 2. Rozwinięcie to polega na określeniu sposobów obliczania nieuzasadnionej części kosztów nieuzasadnionych bazujących na stopniu wykorzystania zdolności produkcyjnych i na podziale kosztów pośrednich produkcyjnych na część stałą i zmienną.

PRZEPISY SZCZEGÓLNE, DOTYCZĄCE NIEKTÓRYCH POZYCJI RACHUNKU ZYSKÓW I STRAT

Obroty netto ze sprzedaży

W ustawie nie są definiowane przychody netto ze sprzedaży, aczkolwiek ich pomiar reguluje przepis dotyczący zasad ustalania wyniku finansowego netto.

Rozwiązanie ustawy jest w tym obszarze zgodne z *IV dyrektywą*.

Nowelizacja ustawy nie wprowadza zmian w tym zakresie, nie uszczegóławia zasad obliczania przychodu ze sprzedaży.

Pozycje nadzwyczajne

W ustawie, tak jak w *IV dyrektywie*, odrębnie od wyniku działalności gospodarczej należy wykazać pozycje nadzwyczajne. W Ustawie zdefiniowano straty i zyski nadzwyczajne bardziej szczegółowo niż w dyrektywie, gdzie są one określone jako „pozycje powstałe poza zwykłą działalnością operacyjną spółki”.

Nowelizacja ustawy wprowadza nową definicję pozycji nadzwyczajnych, eliminując pewne składniki, uznając je za składniki działalności normalnej. Dotyczy to w szczególności zaniechanej działalności, która jest uznana za normalną, ale wymaga dodatkowych ujawnień w rachunku zysków i strat. Zgodnie z MSR 35 nowelizacja wprowadza obowiązek ujawniania przychodów i kosztów działalności zaniechanej odrębnie od przychodów i kosztów

działalności kontynuowanej. Jest to rozwiązanie nie znajdujące odzwierciedlenia w *IV dyrektywie*. Ponadto w definicji pozycji nadzwyczajnych pojawia się podobne określenie jak w *IV dyrektywie*, czyli pozycje powstające poza działalnością operacyjną jednostki, przy czym należałoby rozumieć, że ustawodawca mówiąc o działalności operacyjnej miał na myśli działalność zwykłą, normalną. Świadczą o tym inne elementy definicji pozycji nadzwyczajnych.

Obciążenia podatkowe

Ustawa prezentuje obciążenia podatkowe w jednej pozycji – zgodnie z rozwiązaniami dopuszczanymi przez *IV dyrektywę*. Nie spełnia natomiast do końca wymagania dyrektywy w zakresie ujawniania w informacji dodatkowej wpływu obciążeń podatkowych na wynik finansowy działalności gospodarczej (normalnej). Wymaga bowiem jedynie ujawniania informacji na temat podatku dochodowego od pozycji nadzwyczajnych, bez wskazania pozycji zysk/strata netto na działalności gospodarczej.

Nowelizacja ustawy nie przyniosła zmian w zakresie sposobu ujęcia w sprawozdaniu finansowym obciążenia podatkowego. W rachunku zysków i strat należy ujawnić jedną pozycję – obciążenia z tytułu podatku dochodowego. Aczkolwiek w art. 37 ustawodawca nakazuje ujawnienie tej pozycji w dwóch częściach:

- bieżący podatek dochodowy,
- część odroczonego podatku dochodowego.

Zmiana powyższa jest skutkiem przyjęcia rozwiązania MSR 12 dla podatku dochodowego. *IV dyrektywa* nie reguluje kwestii odroczonego podatku dochodowego.

ZASADY SZCZEGÓLWE WYCENY I PREZENTACJI WYBRANYCH POZYCJI BILANSOWYCH

Prawa do nieruchomości i podobne prawa

W ustawie problem wykazywania w bilansie prawa do nieruchomości i podobnych praw nie jest odrębnie regulowany, ale z definicji wartości niematerialnych i prawnych wynika, że prawo do nieruchomości i podobne prawa zalicza się do wartości niematerialnych i prawnych, a nie do pozycji majątku rzeczowego. Jest to zatem różnica w klasyfikacji pozycji w stosunku do *IV dyrektywy*.

Znowelizowana ustawa niweluje powyższą różnicę, wprowadzając zmodyfikowaną definicję środków trwałych, która obejmuje również prawa do nieruchomości i podobne prawa.

Koszty organizacji

Regulacje ustawy odnośnie do kosztów organizacji dotyczące okresu amortyzacji są zgodne z dyrektywą. Ustawa nie wymaga objaśnień do pozycji koszty organizacji w informacji dodatkowej, jak również nie uzależnia podziału zysku od tego, czy koszty organizacji zostały w całości odpisane, jak ma to miejsce w dyrektywie.

Nowelizacja ustawy wprowadza odmienne regulacje odnośnie do kosztów organizacji, które jednak nie są sprzeczne z *IV dyrektywą*. Nakazuje ona bowiem aktywowanie kosztów organizacji, jeśli dopuszczają takie rozwiązanie regulacje danego kraju. Nowelizacja nakazuje traktowanie tych kosztów jako koszty finansowe okresu ich poniesienia, ewentualnie zmniejszenie nadwyżki ceny emisyjnej nad nominalną, jeśli taka występuje.

Kapitalizacja odsetek

Dyrektywa dopuszcza kapitalizację odsetek w stosunku do majątku trwałego, finansowanego pożyczonym kapitałem. Ustawa zaś nakłada obowiązek kapitalizacji jedynie odsetek w stosunku do inwestycji rozpoczętych w okresie ich trwania. Zgodnie z dyrektywą kapitalizacja odsetek w wartości początkowej składnika majątku trwałego wymaga ujawnienia w informacji dodatkowej. Ustawa tego nie wymaga.

Znowelizowana ustawa daje możliwość, w uzasadnionych przypadkach, kapitalizacji odsetek w odniesieniu do majątku obrotowego, natomiast utrzymuje w mocy obowiązek kapitalizacji dla rzeczowego majątku trwałego – w odniesieniu do ustawy z 1994 r. nie tylko dla środków trwałych tzw. w budowie (inwestycje rozpoczęte), ale również dla środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych. Zmiany wzorowane są na MSR 23 i nie odpowiadają regulacjom *IV dyrektywy*, w której dominacja ostrożnej wyceny spowodowała, iż tylko w odniesieniu do majątku trwałego kapitalizacja jest dopuszczalna.

Przedpłaty i rozliczenia międzyokresowe czynne (RMC)

Według dyrektywy nakłady poniesione w ciągu roku obrotowego, dotyczące następnego roku obrotowego, wraz ze wszelkimi przychodami, które choć dotyczą danego roku obrotowego, nie są należne przed jego upływem, muszą być wykazane w pozycji „Przedpłaty i rozliczenia międzyokresowe”. Państwa członkowskie mogą jednak wprowadzić wymóg wykazywania tego rodzaju przychodów w pozycji „Należności”. Jeżeli taki przychód jest istotny, musi być przedstawiony w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego (art. 18).

W ustawie brak podobnych regulacji, ale obowiązek rozliczania kosztów i przychodów w czasie wynika z zasady współmierności. Zapis dotyczy generalnie rozliczeń kosztów i przychodów w czasie i – co odróżnia ustawę od dyrektywy – obowiązek ten dotyczy miesiąca, a nie roku obrotowego. Ustawa nie precyzuje rozwiązań w stosunku do należnych przychodów zarachowanych danego roku obrotowego, ale nie wymaganych z punktu widzenia zapłaty w danym roku (np. z tytułu kontraktów budowlanych). Oznacza to dowolność rozwiązania – ujęcie ich albo w należnościach, albo w innych rozliczeniach międzyokresowych czynnych. Ustawa nie wymaga ujawnienia na ten temat w informacji dodatkowej.

Nowelizacja ustawy nie wprowadziła szczegółowych regulacji odnośnie do przedpłat i RMC, ale regulując problem niezakończonych usług na dzień bilansowy wykorzystuje rozwiązanie zgodne z *IV dyrektywą*. Należne kwoty wynikające ze stopnia wykonania usługi są traktowane jak RMC, a nie jako należności. Oznacza to, że pozycja przedpłaty i RMC zyskuje taki sam charakter jak w *IV dyrektywie*. Z jednej strony są to należne kwoty za wykonanie usługi, z drugiej nakłady poniesione do dnia bilansowego, które będą kosztem w okresach przyszłych.

Rezerwy

W ustawie brak definicji rezerw na zobowiązania i koszty. Określa ona jedynie przypadki, w których jednostka ma obowiązek tworzenia rezerwy. W przeważającej części rezerwy według ustawy stanowią korektę wartości aktywów, jakimi są należności, co jest niezgodne z postanowieniem dyrektywy. Rezerwami w rozumieniu dyrektywy są częściowo bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów.

W dyrektywie istota rezerw jest inna niż w ustawie. Są one przyszłym zobowiązaniem, co do którego nie można dokładnie określić kwoty lub daty wystąpienia, ale którego charakter i powstanie według stanu na dzień bilansowy jest prawdopodobne. Do tak rozumianych rezerw można zaliczyć jedynie rezerwy na pewne lub prawdopodobne straty z operacji gospodarczych – wymienione w art. 37, pkt. 4 ustawy. Ponadto według dyrektywy rezerwy nie mogą służyć jako podstawa korekty wartości składników majątku. Ten wymóg w ustawie jest spełniony jedynie w odniesieniu do rezerw na pewne lub prawdopodobne straty i rezerwy z tytułu podatku dochodowego.

Znowelizowana ustawa wprowadza diametralnie różne podejścia do rezerw w stosunku do ustawy z 1994 r., w ten sposób niwelując różnice między polskimi regulacjami a regulacjami *IV dyrektywy*. Rezerwy przestały być korektą wartości składników majątku, a stały się, tak jak w *IV dyrektywie*, przyszłym zobowiązaniem. Rezerwy zostały zdefiniowane w słowniczku noweli właśnie jako zobowiązania, których termin lub kwota nie są pewne.

Zgodnie z MSR 37, nowelizacja ustawy wprowadziła obowiązek tworzenia rezerw jedynie na przyszłe zobowiązania, które na dzień bilansowy wynikają z określonego obowiązku jednostki – umowy rodzącej obciążenia lub restrukturyzacji. Rozwiązania przyjęte w nowelizacji ustawy wykraczają poza zakres regulacji *IV dyrektywy*, przyjmując w zakresie rezerw postanowienia MSR.

Przychody rozliczane w czasie i bierne rozliczenia kosztów

W porównaniu z dyrektywą regulacje ustawy odnośnie do biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów rozliczanych w czasie różnią się znacząco. Ustawa nie zawiera ogólnych zasad ujmowania przychodów rozliczanych w czasie, wymienia tylko ich tytuły, nie definiując, czym są przychody przyszłych okresów. Ponadto w ustawie pozycja „Przychody przyszłych okresów” jest nieco inaczej rozumiana niż w dyrektywie. Wiele pozycji, wchodzących w skład przyszłych przychodów, nie stanowi przychodu należnego przed dniem bilansowym, tak jak w dyrektywie. Są to rzeczywiście pozycje, które spełnią (lub nie) warunki uznania ich za przychód dopiero w przyszłych okresach (np. niezrealizowane dodatnie różnice kursowe, otrzymane zaliczki).

Bierne rozliczenia kosztów w dyrektywie rozumiane są jako koszty dotyczące danego roku obrotowego, ale wymagane do zapłaty w trakcie kolejnego roku obrotowego. Oznacza to, że należy je zarachować w danym roku obrotowym, ponieważ zostały poniesione. Takiemu rozumieniu biernych rozliczeń kosztów w ustawie odpowiada jedynie jeden z przypadków, wymienionych jako bierne rozliczenia kosztów – ściśle oznaczone świadczenia wykonane na rzecz jednostki, lecz nie stanowiące jeszcze zobowiązań. Ustawa określa wyraźnie, że nie mogą być one zaliczane do zobowiązań. Drugi przypadek rozliczeń międzyokresowych, tj biernych (RMK), wymieniony w ustawie, stanowi w rozumieniu dyrektywy rezerwy na zobowiązania.

Nowelizacja ustawy przynosi istotne zmiany w zakresie „Przychodów przyszłych okresów”, natomiast w zakresie „Biernych rozliczeń kosztów” wynikają one głównie z wprowadzonych definicji podstawowej kategorii, jaką jest zobowiązanie. Zgodnie z definicją zobowiązań RMB stanowią zobowiązanie jednostki i tak również zostały sklasyfikowane w bilansie.

Nieco odmienne są zmiany dotyczące przychodów przyszłych okresów. Wskutek innych zmian ustawy nie są zaliczane do nich różnice kursowe niezrealizowane oraz odsetki od należności wątpliwych, na które utworzono rezerwę. Pozostały zatem w tej pozycji przychody rozliczane w czasie ze względu na specyfikę transakcji, z której pochodzą (np. ujemna wartość firmy) oraz zaliczki lub należnej kwoty na poczet przyszłych świadczeń. Pierwsza grupa stanowi odroczone przychód jednostki, druga grupa – jej zobowiązanie. Dyrektywa dopuszcza zaliczenie zarówno pierwszej jak i drugiej

grupy przychodów przyszłych okresów do zobowiązań i takie właśnie rozwiązanie przyjęła znowelizowana ustawa. dyrektywa wymaga dodatkowej prezentacji wymienionych pozycji w informacji dodatkowej, jeśli są one istotne, czego znowelizowana ustawa nie wymaga.

INFORMACJA DODATKOWA DO SPRAWOZDANIA FINANSOWEGO

Informacja dodatkowa zarówno w dyrektywie jak i w ustawie jest integralną częścią rocznego sprawozdania finansowego.

Treść informacji dodatkowej według *IV dyrektywy* różni się jednak znacząco od wymaganej w *Ustawie o rachunkowości*. Różnice dotyczą głównie zakresu ujawnianych informacji. Art. 43 *IV dyrektywy* określa, jakie dane powinna w szczególności zawierać Informacja dodatkowa.

W porównaniu z Informacją dodatkową według ustawy nakazuje ona dokonać dodatkowych ujawnień dotyczących m. in.:

- metod przyjętych przy obliczaniu korekt wartości;
- posiadania świadectw udziałowych, zamiennych dłużnych papierów wartościowych bądź podobnych papierów wartościowych lub praw ze wskazaniem ich liczby i praw, jakie z nich wynikają;
- zobowiązań finansowych spółki, które staną się wymagalne i płatne po upływie ponad pięciu lat, oraz wszystkich zadłużeń spółki, zabezpieczonych poręczeniem o charakterze majątkowym udzielonym przez spółkę ze wskazaniem charakteru i formy tego poręczenia;
- łącznej kwoty wszelkich zobowiązań finansowych, które nie są uwzględnione w bilansie, o ile taka informacja jest przydatna w ocenie sytuacji finansowej. Wszelkie zobowiązania dotyczące emerytur i jednostek powiązanych kapitałowo muszą być wykazywane odrębnie;
- różnicy między obciążeniem podatkowym za rok obrotowy oraz za wcześniejsze lata obrotowe a kwotą należnego podatku w odniesieniu do tych lat, o ile ta różnica jest istotna dla celów przyszłego opodatkowania. Kwota ta może być także wykazywana sumarycznie w bilansie, jako odrębna pozycja pod właściwą nazwą.

Jak widać informacje nie ujęte w polskiej informacji dodatkowej są związane z takimi obszarami, które w ustawie nie zostały szczegółowo uregulowane (instrumenty finansowe, korekty wartości, podatki odroczone, zobowiązania na przyszłe emerytury).

W *IV dyrektywie*, oprócz powyższych informacji, należy ujawnić m. in.:

- korekty wartości,
- składniki przedpłat, rozliczeń międzyokresowych oraz przychodów przyszłych okresów,
- charakter i kwoty pozycji nadzwyczajnych,

- kwoty zaksięgowane jako koszty organizacji,
- korekty majątku dla celów podatkowych, łącznie z przyczyną ich powstania,
- skapitalizowane odsetki,
- kwoty rezerw – według tytułów,
- kwoty korekty z tytułu zmiany metod wyceny rozchodu majątku obrotowego.

Część wymienionych pozycji wchodzi w skład polskiej informacji dodatkowej, tyle tylko, że ich szczegółowość jest mniejsza niż w *IV dyrektywie*.

Znowelizowana ustawa nie wprowadziła istotnych zmian w informacji dodatkowej. Dodała jedynie, iż w przypadku, gdy inne niż wymienione w niej informacje mogłyby wpłynąć na ocenę sytuacji finansowej i wynik finansowy jednostki, należy je ujawnić.

ROCZNE SPRAWOZDANIA Z DZIAŁALNOŚCI JEDNOSTKI

Treść rocznego sprawozdania z działalności w dyrektywie nie różni się zasadniczo od wymaganej przez ustawę. Różnica dotyczy jedynie obowiązku ujawniania informacji dotyczących nabycia akcji lub udziałów własnych, który w *IV dyrektywie* został sprecyzowany.

Nowelizacja ustawy nie wprowadza zmian w zakresie treści rocznego sprawozdania z działalności jednostki.

3. PODSUMOWANIE

Generalnie *Ustawa o rachunkowości* jest zgodna z *IV dyrektywą*.

Porównywalne i zgodne są rozwiązania o charakterze ogólnym:

- nadrzędne zasady rachunkowości,
- wybrane szczegółowe zasady wyceny i pomiaru wyniku finansowego,
- układ pozycji głównych bilansu i rachunku zysków i strat.

Pewne rozwiązania szczegółowe w ustawie nie mogą być porównane z dyrektywą, gdyż nie są przez nią regulowane. Dyrektywa nie zawiera bowiem definicji podstawowych kategorii finansowych, nie reguluje prowadzenia ksiąg rachunkowych, nie podaje tak szczegółowych zasad wyceny jak ustawa, chociażby w zakresie środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, udziałów, środków pieniężnych, różnic kursowych itp. Nie objaśnia ponadto poszczególnych pozycji w sprawozdaniach finansowych, w takim zakresie, jak w ustawie, wymaga natomiast ujawniania bardziej szczegółowych dodatkowych informacji – w wielu przypadkach pozostawiając jednostce prawo wyboru miejsca ujawnienia:

- albo bezpośrednio w sprawozdaniu finansowym,
- albo w informacji dodatkowej.

Z całą pewnością można stwierdzić, że w dyrektywie zasada pełnego ujawniania informacji jest realizowana w większym stopniu niż w ustawie.

Dostrzegalne różnice występują w rachunku zysków i strat i dotyczą ujmowania korekt wartości aktywów. Mogą one mieć jednak nieistotne znaczenie w przypadku, gdy skala tych korekt będzie niewielka. Co prawda sposób ich ujęcia nie ma wpływu na ostateczny wynik finansowy, ale może mieć wpływ na przydatność sprawozdania finansowego w podejmowaniu decyzji przez użytkowników zewnętrznych.

Innym problemem jest kwestia porównywalności szczegółowych zasad wyceny i pomiaru wyniku finansowego, gdyż różnice w tym zakresie prowadzą do różnego zakresu tych samych pojęć, to z kolei powoduje, że pomimo takiej samej nazwy pozycji w sprawozdaniu finansowym jej zawartość może się znacząco różnić i w rezultacie prowadzi do braku porównywalności sprawozdań finansowych.

Najwięcej różnic występuje w szczegółowych zasadach wyceny pozycji bilansowych – głównie w obszarze rezerw i rozliczeń międzyokresowych, czyli problematycie, której *Ustawa o rachunkowości* nie uregulowała zbyt precyzyjnie.

Pewne różnice występują w zakresie ujawnianych informacji. Wynikają one jednak głównie z faktu, że ustawa albo nie uregulowała określonych zagadnień w ogóle, albo zrobiła to bardzo ogólnie.

Nowelizacja *Ustawy o rachunkowości* eliminuje różnice między obecną ustawą a *IV dyrektywą*, dzięki temu, iż wprowadza brakujące definicje podstawowych kategorii finansowych, jak również regulacje w obszarach, które dziś albo w ogóle nie są uregulowane, albo są uregulowane w sposób zbyt ogólny, z punktu widzenia praktyki gospodarczej.

Zmiany *Ustawy o rachunkowości* dotyczą dwóch zasadniczych kwestii:

- zasad wyceny aktywów i zobowiązań oraz ustalania wyniku finansowego,
- zasad prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych.

Zarówno w jednym jak i w drugim obszarze nowelizacja *Ustawy o rachunkowości* wprowadza istotne modyfikacje oraz nowe rozwiązania.

W pierwszym przypadku wyraźnie punkt ciężkości został przesunięty z zasad ustalania wyniku finansowego na zasady wyceny bilansowej.

W drugim obszarze poczynione zmiany mają na celu w większym niż dotychczas stopniu realizację zasady pełnego ujawniania informacji o działalności jednostki.

Bardzo istotnym, nowym elementem polskiego prawa bilansowego jest wprowadzenie swego rodzaju ram konceptualnych, a więc definicji podstawowych kategorii finansowych. Po raz pierwszy w powojennej historii polskiego ustawodawstwa handlowego pojawiły się definicje kategorii, którymi posługuje się cała gospodarka. Na wzór Ram Konceptualnych

Międzynarodowego Komitetu Standardów Rachunkowości (IASC) zdefiniowano aktywa, zobowiązania, przychody i koszty, co stało się podstawą do uporządkowania definicji innych pochodnych kategorii takich jak rezerwy, kapitał własny. Dodatkowo dokonano klasyfikacji aktywów i zobowiązań z jednej strony zgodnie z kryterium czasu realizacji lub odpływu korzyści. Z drugiej strony wprowadzono ich podział na pieniężne i niepieniężne.

Nowelizacja ustawy wprowadza dużo rozwiązań szczegółowych, które nie mają odzwierciedlenia w *IV dyrektywie* – są to m. in.: wycena usług niezakończonych, leasing, podatki odroczone, ujęcie różnic kursowych, inwestycje i instrumenty finansowe. Przyjęte rozwiązania w wielu przypadkach nie są zgodne z zasadami *IV dyrektywy*, wskazują bowiem na odstępianie od zasady ostrożności, będącej w *IV dyrektywie* nadrzędną zasadą wyceny składników majątkowych.

Nowelizacja ustawy wykorzystwała dla nowych rozwiązań podejście MSR, które po ostatniej nowelizacji istotnie odstępują zarówno od kosztu historycznego, jak i ostrożności przyjmując w większym zakresie orientację rynkową. Różnica regulacji ustawowych po nowelizacji w stosunku do *IV dyrektywy*, która nie została zlikwidowana to możliwość odstępstwa od zasad przyjętych w ustawie. *IV dyrektywa*, co prawda w wyjątkowych sytuacjach zezwala na takie odstępstwa, jeśli mają one służyć celowi sprawozdań finansowych, jakim jest *true and fair view*.

W znowelizowanej ustawie takiego zapisu zabrakło, aczkolwiek jego symptomy są widoczne w zapisie dotyczącym zasady treści ekonomicznej, wprowadzonej w art. 4, ust 2. Na ile można będzie odstępować od przepisów ustawy, usprawiedliwiając odstępstwo treścią ekonomiczną, okaże się w praktyce stosowania znowelizowanej *Ustawy o rachunkowości*.

Ewa Walińska

POLISH ACCOUNTING LAW IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL REGULATIONS

The paper presents the comparison between Polish Accounting Act 1994 and IV Directive EEC in the main areas as:

- fundamental rules of accounting,
- true and fair view,
- contents and form of financial statements,
- principles of balance-sheet valuation and determination of profit.

In the each part of comparison the solution of new Polish accounting law is shown. The new Polish accounting law introduces many regulations based on International Accounting Standards which mean that financial statements of Polish entities could be more true and fair than now. So it means that they are more similar to EC financial statements not only from the formal point of view but mostly from economic aspect.